

ANR TRANSLIT and COST “Transforming Audiences/Transforming Societies”

Politike medijske i informacione pismenosti u Srbiji (2013)

Autorke:

Marijana Matović, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Političkih nauka

Snežana Milin Perković, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Političkih nauka

Maj 2014

Nakon Drugog svetskog rata, do 1990. godine Republika Srbija je bila jedna od šest republika unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Posle višedecenijske dominacije Komunističke partije, tokom devedesetih godina su formirane prve političke partije. Prvi direktni višepartijski parlamentarni i predsednički izbori u postkomunističkoj Srbiji održali su se 1990. godine. Ista stranka je ostala na vlasti, sa promenjenim imenom – Socijalistička partija Srbije (SPS). Vođena Slobodanom Miloševićem ova partija je odnela ubedljivu pobjedu nad Srpskim pokretom obnove (SPO) i Demokratskom strankom (DS). Dve decenije višepartijskog sistema su bile veoma teške i turbulentne za srpsko društvo. Ovaj period su obeležili konflikti između režima i opozicije, izborne krađe, protesti, brojni skandali, afere i smanjivanje teritorije države. Država je dodatno oslabljena oružanim sukobom između sad bivših republika SFRJ, političkim i ekonomskim krizama koje su devastirale populaciju i ekonomiju. Savezna skupština u Beogradu je 1992. godine proglasila formiranje Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), što je bio i formalni kraj bivše Jugoslavije. SR Jugoslavija je transformisana u Državnu zajednicu Srbije i Crne Gore 2003. godine, koja je rasformirana 2006. godine, pošto je Crna Gora proglasila nezavisnost.

Godinu dana pre demokratskih promena 2000. godine, dok je još uvek bila pod dominantnim režimom Slobodana Miloševića, Srbija je bombardovana. NATO bombardovanje SR Jugoslavije (operacija *Allied Force*) koje je trajalo 78 dana bez prestanka (od 24. marta 1999. do 01. juna 1999. godine) oštećeni su infrastruktura, poslovne zgrade, škole, zdravstvene institucije, mediji, spomenici, crkve i manastiri. Bombardovana je i zgrada Radio Televizije Srbije (tadašnja državna televizija, a danas javni servis), koja je u to vreme kontrolisana od strane režima i popularno zvana *Bastilja*. U toj akciji je stradalo 16 civila, radnika ove medijske kuće. Konačan broj žrtava bombardovanja još nije poznat. Posle NATO intervencije, jugoslovenska vojska se povukla sa Kosova, iako je ono ostalo deo Srbije. Deset godina kasnije Kosovo je proglasilo nezavisnost uz podršku 70 zemalja Ujedinjenih nacija. Danas ovo ostaje kontradiktorna i jedna od najvažnijih tema u javnom diskursu Srbije. U vreme pisanja ovog

¹ Kratkim osvrtom na istorijski kontekst je obuhvaćen period od osamdesetih godina XX veka, dok se u izveštaju detaljnije iznose podaci koji se uglavnom odnose na nekoliko poslednjih godina, zaključno sa 2013. godinom.

izveštaja, Srbija još uvek nije članica EU. Ova mlada demokratija čije se institucije, kako u državnom tako i u nevladinom sektoru, tek razvijaju, još uvek je opterećena nerešenim problemima iz prošlosti.

Imajući u vidu takav kontekst, može se reći da su glavni politički, društveni, ekonomski i kulturni uslovi koji kreiraju sadašnje politike i strukture medijskog obrazovanja utemeljeni tokom kasnih osamdesetih i devedesetih godina, kada je najmoćniji medij manipulirao javnim mnjenjem u skladu sa političkim interesima vladajuće partije. Inicijalno, potreba za nekom vrstom medijske pismenosti u to vreme javila se u obliku podizanja građanske svesti **protiv medijske manipulacije**. Ona nije bila prepoznata kao jasno pitanje obrazovanog sistema, osim u uskim krugovima akademske zajednice u kojoj je tokom ranih devedesetih godina isticana potreba za lobiranjem za uključivanje medijskog obrazovanja u rad učiteljskih fakulteta. Tokom ovog perioda nije došlo do promene u programu osnovnog obrazovanja. Na početku dvadeset prvog veka započet je rad na novim programima. Akreditovano je nekoliko medijskih seminara za prosvetne radnike. Međutim, kako je na konferenciji *Knjiga za medije – mediji za knjigu* održanoj 2007. godine na Fakultetu političkih nauka rekla profesorka Milena Dragičević-Šešić, reforme su zaustavljene pre nego što su mogle biti primenjene u osnovnim školama. ***Čak i danas, u srpskom društvu razvija se zamagljeni koncept, blisko vezan ili skoro potpuno sjedinjen sa jakom inicijativom za medijske slobode i odgovorno novinarstvo. Generalno, medijskoj pismenosti se prilazi iz ugla razvoja kritičkog mišljenja i autonomije medijskih korisnika.***

Kao i u drugim zemljama Jugoistočne Evrope, medijski sistem Srbije je još u procesu tranzicije. Demonopolizacija, depolitizacija i razvoj medijskog tržišta i medijske ekonomije se odvijaju veoma teško i sporo. Rezultati skorašnjih istraživanja pokazuju da je i dalje veoma prisutan snažan politički i ekonomski uticaj na medijske organizacije (Milivojević, 2011, Milivojević, 2012, Barović, 2011, Matić, 2012). Neki autori čak tvrde da u Srbiji promene nisu ni počele, jer se zemlja još uvek bavi problemima prošlosti (Milivojević, 2011). Demokratske promene u srpskom medijskom sistemu poslednjih godina su usmerene na harmonizaciju sa standardima EU. Mnoga medijska istraživanja tvrde da je većina rešenja samo formalno usvojena, bez prave vizije i političke volje za njihovom implementacijom. **U Srbiji je koncept medijske pismenosti prepoznat kroz zahteve koji su deo procesa pridruživanja Evropskoj**

Uniji. Iako je u strateškim dokumentima (uglavnom u sektoru medija i informisanja) istaknuta njena neophodnost ona je još uvek u **incijalnoj fazi razvoja**, odnosno samo formalno prepoznata.

U međuvremenu, veliki i trom obrazovni sistem Srbije je reflektovao komplikovane procese promena tokom ovog perioda demokratizacije društva. Stručnjaci u oblasti obrazovanja smatraju da je on i dalje „nedovoljno održiv sistem“ jer su časovi u školama bazirani na predavanjima i reprodukciji nedovoljno funkcionalnog znanja. Reforme obrazovnog sistema u Srbiji i njegova harmonizacija sa evropskom praksom bila je jedan od najvažnijih zadataka posle demokratskih promena oktobra 2000. godine. Prvi pokušaj reforme prebacio je značaj sa kurikuluma na rezultate (znanje, veštine, pristupi i vrednosni sistem đaka), kako bi modernizovani obrazovni sistem, prilagođen demokratizaciji društva i međunarodnoj integraciji (Jelinčić, 2007:168), mogao da doprinese održivom ekonomskom oporavku i razvoju zemlje. Reforme u ovoj oblasti su započinjane i zaustavljane više puta. Ipak, poslednji strateški dokument, usvojen 2012. godine, pokušava da modernizuje ovaj sektor holističkim pristupom obrazovanju. Polazeći od najnižeg nivoa, obrazovanje u Srbiji je javno (besplatno i garantovano svima) i obavezno. Osnovno obrazovanje traje 9 godina (uključujući jednu godinu predškolskog programa) i podeljeno je u dva ciklusa: prvi od I do IV razreda i drugi od V do VIII razreda. Postoje privatne osnovne škole i veliki broj privatnih obdaništa. Srednje obrazovanje je takođe javno i organizovano kroz gimnazije, stručne, umetničke i mešovite škole (gimnazija i stručna ili umetnička škola). Obrazovanje odraslih nudi osnovno obrazovanje starijim od 15 godina koji školu nisu pohađali redovno.

Od druge polovine devedesetih godina mediji i komunikacione tehnologije u Srbiji su se razvijali brzo. Međutim, prema izveštaju *Mapiranje digitalnih medija* (2011) Srbija je i dalje nacija televizije. Skoro svako domaćinstvo ima televizijski aparat, a tri četvrtine stanovništva koristi televiziju kao osnovni izvor informisanja. Postoje neki pokazatelji da deca i mladi predstavljaju rastući broj korisnika novih tehnologija (*Mladi i novi mediji u Srbiji*²). Ipak, **javne obrazovne strukture još uvek nisu u stanju da isprate moderne promene u društvu koje su**

² Mladi i novi mediji u Srbiji je trogodišnji istraživački projekat (2010/2011/2012) koji je sproveo Ipsos Stratedžik Marketing, u okviru programa medijske pomoći Srbiji kancelarije IREX u Srbiji, finansiran od strane Agencije za međunarodni razvoj Sjedinjenih Američkih država (USAID).

rezultat napretka tehnologije. Prvi pokušaji države na ovom polju vezani su za sigurnost i zaštitu na internetu, a najveći broj promotera medijskog obrazovanja i dalje dolazi iz organizacija civilnog društva.

Kada je reč o posedovanju kompjutera i kvalitetu internet veze, registrovan je **digitalni jaz** – ruralni delovi Srbije kasne za gradovima. Prema informacijama Republičkog zavoda za statistiku (<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite>) u 2013. godini najveći broj domaćinstava u Srbiji (98.2%) poseduje televizor dok tek polovina (47,6%) ima kablovsku televiziju. Broj vlasnika mobilnih telefona ubrzano raste. Prema ovoj statistici, 86,9% domaćinstava Srbije ima mobilne telefone, dok je u 2013. godini 59,9% domaćinstava imalo kompjuter. Širokopoljnu (*broadband*) internet vezu ima 43,3% srpskih domaćinstava (55,8% domaćinstava ima neku vrstu internet veze), što je šest puta više u poređenju sa 2007. godinom kada je imalo samo 7,3% domaćinstava. Broj građana koji nikada nisu koristili internet opada, ali je još prilično visok (41,5%). To bi se, između ostalog, moglo objasniti i činjenicom da je Srbija „zemlja starih ljudi“, ali takođe i visokom stopom nezaposlenosti, naročito među mladima. Trogodišnji projekat *Mladi i korišćenje novih medija, 2010 -2012*. (Ipsos Strategic Marketing i IREX Srbija) pokazao je da broj onih koji se informišu putem interneta u rastu, uglavnom među mlađom generacijom. Sa druge strane, rezultati istraživanja pokazuju da mladi ljudi internet percipiraju najpre kao društvenu mrežu. Za najmlađe, Facebook i YouTube su najčešće i jedini sadržaji koje posećuju na globalnoj mreži. Mobilni telefon je jedini medij za koji svi mladi kažu da „bez njega ne mogu da zamisle život“ (Ipsos 2012).

Može se reći da su dva konteksta dovela do buđenja svesti o hitnoj potrebi za promocijom medijske pismenosti u Srbiji. Jedan je *strukturalni* i povezan sa ekonomskim i političkim nasleđem koje se odražava i na ekonomsku krizu u kojoj se zemlja nalazi (raspad države, tranzicija, siromaštvo, veliki uticaj medija u društvu i značajan uticaj političkih i ekonomskih struktura na medije, zastareli obrazovni sistem itd.). U tom kontekstu se javila potreba za demokratizacijom i jačanjem civilnog društva, što je u skladu i sa zahtevima EU u procesu pridruživanja Uniji. Drugi kontekst je *tehnološki* i u vezi je sa promenama medijskog okruženja, brzim prodorom i razvojem novih komunikacionih tehnologija i digitalizacijom. Promene u medijsko-tehnološkom okruženju ohrabruju nove istraživačke projekte u medijskim

studijama, kulturnim studijama, studijama publike, te utiču na prepoznavanje širih društvenih potreba i prava dece.

Medijsko obrazovanje je u Srbiji tema koja se tek razvija. Važno je naglasiti da **srpski obrazovni sistem**, zapravo, **nikada nije sistematski pristupio temi medijskog obrazovanja**. Teme medijskog obrazovanja su se pojavljivale povremeno i sporadično. Bivše Ministarstvo kulture i informisanja i Ministarstvo prosvete su bili inertni kada je u pitanju razvoj povoljne atmosfere za uvođenje medijskog obrazovanja u formalne i neformalne obrazovne strukture.

Tokom osamdesetih i devedestih godina postojali su pojedini programi medijskog obrazovanja na fakultetima sa katedrama za novinarstvo, medije i film. Filmsko obrazovanje je smešteno u umetničko polje, dok su novinarstvo i medijsko obrazovanje tradicionalno vezani za obrazovni i naučni rad političkih nauka. **Prve studije novinarstva u Srbiji** su osnovane 1968. godine na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu i do 2002. godine to je bila jedinstvena forma višeg novinarskog obrazovanja (Matić, 2008). Novi, moderni kursevi u vezi sa medijima na univerzitetskom nivou su uvedeni u procesu bolonjske reforme. Kada je u pitanju **univerzitetsko obrazovanje budućih nastavnika i učitelja**, profesorka Gostimir Beždanov u svom radu *Medijska pismenost* (Beždanov Gostimir u Vuksanović D. 2008: 179-182) navodi da su 1993. godine, posle naučnog sastanka o obrazovanju i masovnim komunikacijama, fakulteti za obrazovanje uveli predmet povezan sa medijima, filmom i televizijskom kulturom, te komunikacione studije itd. Od 2000. godine osnivani su novi privatni fakulteti i univerziteti. Organizacije civilnog društva i škole novinarstva su započele sa različitim treninzima uglavnom iz oblasti novinarstva, medijske produkcije i stvaralaštva. Međutim, zbog nedostatka strukturalne i institucionalne podrške, mnogi programi su ugašeni.

Beogradski centar za audiovizuelne medije, **Media Focus**, počeo je sa radom 2000. godine uz podršku UNESCO-a i Ministarstva prosvete. Centar je organizovao kurseve medijske pismenosti za učitelje osnovnih škola. Tokom 2003/2004, uz finansijsku podršku Fonda za otvoreno društvo, ova grupa akademskih entuzijasta je lansirala svoj prvi onlajn kurs za medijsku pismenost za učitelje i nastavnike osnovnih škola. Program više nije dostupan.

Beogradski fond za medijsko stvaralaštvo, **SMArts**, je 2002. godine ponudio koncept za osnivanje i razvoj centra za medijsku proizvodnju obrazovnih sadržaja u čijem sklopu je

osnovana TV SurF. Uz podršku Fonda za otvoreno društvo, SMArt je realizovao program e-učenja za obrazovanje prosvetnih radnika – *Umetnost pokretnih slika*, čiji je fokus bio na kritičkom pristupu.

Broj pokušaja da se medijska pismenost uvede u obdaništa, kako Beždanov Gostimir ukazuje, je zanemarljiv. U osnovnim školama, nekoliko časova godišnje je bilo posvećeno medijima, uglavnom zasnovano na razgovorima o filmu i televiziji iz ugla literarne analize. U okviru dokumenata koje je usvojilo bivše Ministarstvo prosvete i sporta u vezi sa osnovnim obrazovanjem (2003), plan i program osnovnog obrazovanja je uključio medijsku pismenost kao deo posebnog predmeta ili izbornu aktivnost. Deset godina kasnije ona je još na tom početnom nivou. Kada je reč o drugom delu osnovnog obrazovanja (V-VIII razred), mediji su uvedeni u pojedine škole, uglavnom u kontekstu pripreme budućih medijskih profesionalaca.

Medijsko obrazovanje nije eksplicitno prikazano kao jedno od oruđa koje bi moglo pomoći u prevazilaženju određenih kriza u savremenom obrazovnom sistemu Srbije. Ono je prikazano kao oruđe za osnaživanje odraslih i dece novim veštinama (povezanih sa zaštitom privatnosti i bezbednosti na internetu, smanjenjem govora mržnje i povećanjem odgovornosti) i kritičkim promišljanjem o medijskim sadržajima, pre svega o vestima.

U strateškom dokumentu o razvoju obrazovnog sistema, medijska pismenost je prepoznata kao širi koncept funkcionalne pismenosti, u skladu sa osam kompetencija navedenih u *Preporuci 2006/962/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 18. decembra 2006. godine o ključnim kompetencijama celoživotnog učenja*. Kompetencije u vezi sa medijskom pismenošću, na koje se posebno obraća pažnja u *Strategiji razvoja obrazovanja Republike Srbije do 2020.* su aktivno učenje, kritičko mišljenje, digitalna pismenost, mentorstvo u učionici, građansko obrazovanje, promocija participacije itd. i njih bi trebalo implementirati sistematski kroz sve školske predmete. Medijsko obrazovanje je *indirektno* deo reforme koja uključuje i druge mere, poput inkluzivnog obrazovanja, uvođenja građanskog obrazovanja (i veronauke kao alternative), uvođenja programa profesionalnog razvoja i stručnog usavršavanja za učitelje, nastavnike i studente. Ali, s obzirom na to da **medijsko obrazovanje kao poseban predmet ili tema uglavnom ne postoji u školskom sistemu (u osnovnoj i srednjoj školi), ne možemo govoriti o njegovoj direktnoj implementaciji.**

Medijsko obrazovanje i medijska pismenost su u vezi sa reformama u audiovizuelnom sektoru, odnosno deo su korpusa tema od javnog interesa, zajedno sa poboljšanjem medija i profesionalnog razvoja novinara i urednika, podsticanjem novinarske autonomije i samoregulacije u medijima kao i podizanjem kvaliteta istraživanja u polju medija. Takođe, pojedini treninzi i radionice o kompjuterskoj pismenosti, sajber nasilju i bezbednosti na internetu prisutni su kroz projekte koji su razvijeni u saradnji sa civilnim društvom.

Prema rezultatima skorašnjeg istraživanja o sajber nasilju među decom, koje je sproveo Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, u saradnji sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Telenor fondacije, UNICEF-a i mentora unutar programa *Škola bez nasilja* (na uzorku od 3755 dece iz osnovnih škola), učenici su pasivni posmatrači digitalnog nasilja u Srbiji, dok njihovi roditelji tek u 47% slučajeva pokušavaju da saznaju šta deca rade na internetu. Na uzorku od 1349 učitelja, 45% je reklo da ne znaju da li su đaci u školi informisano posledicama digitalnog nasilja, dok je 51% reklo da ne zna da li škole uče đake kako da se zaštite. Na uzorku od 2031 roditelja, 92% misli da škola treba da obavesti roditelje o stepenu prisutnosti digitalnog nasilja, kao i da uvede mere zaštite. Čak 85% roditelja smatra da škole treba da imaju jasnija pravila o tome kako se internet i mobilni telefoni koriste u školskom okruženju.

2. Dimenzija	Zakonodavni okvir

U Srbiji ne postoji jedinstvena i opšte prihvaćena zvanična definicija medijskog obrazovanja, ali može se reći da je, prema državnim regulatornim dokumentima i obrazovnoj praksi, **medijska pismenost prvenstveno vezana za informacionu pismenost i kritičko mišljenje**. Ona se preklapa sa ostalim pismenostima, neke od njih su vizuelna i filmska. U **Strategiji za razvoj javnog sistema informisanja Republike Srbije do 2016.** (u daljem tekstu *Medijska strategija*) usvojenoj 2012. godine, tačke 6 i 9 su posvećeni medijskoj pismenosti kao „razvoju individualnih kompetencija građana da koriste, razumeju i kritički ocenjuju različite aspekte medija i medijskih sadržaja“. Ova definicija je vezana za ohrabrivanje medijskog obrazovanja i jačanje medijskog pluralizma i različitosti. Kompjuterska i digitalna pismenost su najčešće povezane sa informatikom.

U junu 2013. godine Nacionalni savet za obrazovanje Republike Srbije (oformljen 2006. godine kao najvišetelo za razvoj i osiguranje kvaliteta obrazovanja) pripremio je dokument **Smernice za poboljšanje uloge informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) u obrazovanju** za javnu debatu. Ovaj dokument prepoznaje osam različitih pismenosti koje pokušava da poveže sa kontekstom savremenog medijskog/tehnološkog/komunikacijskog okruženja. Centralna tačka „novih pismenosti“ pripada informacionoj pismenosti, na koju se nadovezuje ostalih sedam: osnovna, funkcionalna, društvena, vizuelna, medijska, kompjuterska i digitalna pismenost.

Iako Srbija nema eksplicitnu politiku medijskog obrazovanja, ova tema je prepoznata kao važna i urgentna u pojedinim dokumentima javnih politika. Neki od elemenata medijskog obrazovanja i medijske pismenosti takođe su prepoznati u različitim audiovizuelnim i obrazovnim tekstovima.

Medijska pismenost je implicitno prepoznata kao jedna od kompetencija i kao rezultat funkcionalne pismenosti u *Strategiji razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020.* Ovaj dokument je Vlada Republike Srbije usvojila 2012. godine (Službeni glasnik RS, br. 107/2012) i njime se definišu smernice za razvoj obrazovanja u periodu 2012 – 2020. godine. Ova Strategija je fokusirana na razvoj osam kompetencija celoživotnog obrazovanja. Medijsko obrazovanje i medijska pismenost su implicitno prepoznate i podrazumevane kroz razvoj digitalnih kompetencija, društvenih i građanskih kompetencija, kulturne svesti i izražavanja i principe aktivnog učenja.

Medijska pismenost je eksplicitno prepoznata u Medijskoj strategiji. Ovo je bio važan korak u procesu evropskih integracija i važan element političkih kriterijuma koji su navedeni u *Mišljenju o aplikaciji Srbije za članstvo u EU.* Usvajanje ovog dokumenta je bio poslednji korak u pravcu dobijanja statusa kandidata. Dokument skreće pažnju na nizak stepen medijske pismenosti i ohrabruje dalji razvoj na ovom polju. Medijska strategija je usvojena 2011. godine. Njen cilj je razvoj medijskih sloboda i medijskog tržišta, što bi trebalo da doprinese daljem jačanju demokratskih odnosa u društvu³. Tačka 9. Medijske strategije je posvećena medijskoj

³ Strategija Republike Srbije definiše javni interes, ulogu vlasti u sistemu javnog informisanja, poziciju i ulogu medija u demokratskom društvu, medijskom vlasništvu, a posebnu pažnju posvećuje javnom vlasništvu i medijskoj

pismenosti. Preispitivanje mogućnosti da se medijska pismenost uključi u obrazovni sistem predviđeno je tačkom 11. Akcionog plana, deset meseci nakon usvajanja Strategije. Tačkom 12. Akcionog plana Ministarstvo kulture i informisanja se obavezalo da pruža kontinuiranu podršku istraživanjima na polju medijske pismenosti i medijskih vrednosti, ali i da podstiče izradu sadržaja u vezi sa medijskom pismenošću.

U skladu sa tačkom 11. Akcionog plana, ovo Ministarstvo je pokrenulo inicijativu za uključivanje medijske pismenosti u obrazovni sistem, što je rezultiralo uvođenjem Člana 43. Zakona o obrazovanju odraslih gde je medijska pismenost prepoznata kao jedna od važnih kompetencija odraslih, dece i mladih. Zakon stupa na snagu 1. januara 2014. godine.

Član 21, tačka 2. **Zakona o osnovnom obrazovanju** (*Službeni glasnik, br. 55/2013*) ističe osnovne ciljeve osnovnog obrazovanja i pedagogije, kao što su: „sticanja kvalitetnih znanja, veština i formiranje vrednosnih stavova, jezičke, matematičke, naučne, umetničke, kulturne, medijske, tehničke, finansijske i informatičke pismenosti, neophodnih za nastavak školovanja i aktivnu uključenost u život porodice i zajednice.“ Tačka 4. ističe razvoj sposobnosti pronalaženja, analiziranja, primene i saopštavanja informacija, uz vešto i efikasno korišćenje medija i informaciono-komunikacionih tehnologija. Tačka 5. naglašava da je jedan od osnovnih ciljeva osnovnog obrazovanja osposobljavanje za rešavanje problema, povezivanje i primenu znanja i veština u daljem obrazovanju i svakodnevnom životu.

Na inicijativu bivšeg Ministarstva telekomunikacija i informacionog društva 2009. godina je proglašena godinom zaštite dece na internetu. Tokom ove godine je organizovana kampanja za poboljšanje sigurnosti dece u onlajn okruženju. Održana je serija razgovora i radionica sa psiholozima, prosvetnim radnicima i predstavnicima roditeljskih saveta o sigurnosti na internetu kako bi oni mogli da prenesu ta znanja učiteljima i roditeljima u školi. Ovaj projekat je podržalo Ministarstvo prosvete i Specijalno odeljenje za visokotehnoški kriminal čiji su predstavnici učestvovali kao predavači. Vebsajt www.kliknibezbedno.rs je pokrenut sa ciljem da podigne svest i znanje o zaštiti u internet okruženju. Prva zvanična onlajn kampanja za decu predstavljala je i prvi korak u medijskom (internet) obrazovanju dece i njihovih roditelja kroz

koncentraciji. Strategija takođe definiše ulogu štampanih medija i novinskih agencija, uslove daljeg razvoja elektronskih medija i medija zasnovanih na novim tehnološkim platformama, kao i posebno mesto koje u medijskom sistemu ima javni servis..

medije (tradicionalne i nove). Skorašnja istraživanja pokazuju da više od 90% populacije mlađe od 18 godina koristi internet i aktivno je na društvenim mrežama.

Godinu dana kasnije je usvojena *Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020.godine* koja zajedno sa strategijom iz oblasti telekomunikacija čini Digitalnu agendu za Republiku Srbiju. Ovaj dokument definiše osnovne ciljeve, principe, prioritete i aktivnosti koje zemlje treba da preduzmu u razvoju informacionog društva. Kao jedan od ciljeva istaknuta je potreba za „znanjem i veštinama u vezi sa IKT“. Ova Strategija prioritetizuje implementaciju IKT u obrazovni program. U skladu sa evropskim okvirima neki od njenih ciljeva su: razvoj digitalnog obrazovnog sadržaja (kao uslov za razvoj digitalnih biblioteka), obuka prosvetnih radnika u IKT-u i kreiranje modernih formi predavanja, razvoj koncepta celoživotnog učenja, uključivanje modernog koncepta e-učenja i učenja na daljinu, prevazilaženje digitalnog jaza. Osnovni cilj je da se razviju ljudski resursi na ovom polju, kao i da se zaštiti intelektualna svojina kada su u pitanju softveri i digitalni sadržaji. Takođe, cilj ovih mera je da učini kulturne i naučne digitalne resurse besplatnim i dostupnim većem broju građana i da razvije informacionu sigurnost. Ministarstvo telekomunikacija je takođe započelo kampanju otvaranja digitalnih kabineta u školama kao deo projekta *Digitalne škole*. Članom 3.26.1. Nacionalnog programa za usvajanje pravnih tekovina EU (2013-2016)⁴ mere planirane za period 2014 – 2016. godine uključuju unapređenje obrazovnog sistema i usklađivanje sa evropskom regulativom i standardima na svim nivoima obrazovanja, razvoj ljudskog kapitala radi jačanja društvene kohezije i konkurentnosti u društvu znanja, postizanje transparentnosti i uporedivosti kvalifikacija i kompetencija, jačanje ključnih kompetencija za celoživotno učenje, razvijanje profesionalne orijentacije, unapređivanje statistike u obrazovanju i stručnom usavršavanju, zatim

⁴ “Strategijom je predviđeno da se u fokus implementacije Bolonjskog procesa postave ishodi učenja, znanja, veštine i kompetencije studenata i celoživotno učenje, da se strukturne reforme obave u celosti, da se unapredi sistem finansiranja visokog obrazovanja, da se poveća dostupnost visokog obrazovanja, mobilnost, pristup tržištu rada, mogućnost zapošljavanja i samozapošljavanja, da se donese nacionalni okvir kvalifikacija koji je usaglašen sa evropskim okvirom kvalifikacija, da se sa aktuelnim sistemom u EU usaglase propisi i postupanje u oblasti priznavanja stečenih kvalifikacija.” (Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske Unije (2013-2016), str. 485.)

uspostavljanje referentnog okvira za ocenu kvaliteta u stručnom obrazovanju i osposobljavanju i slično.

U Članu 3.10.3 u vezi sa audiovizuelnim politikama, medijska pismenost je prepoznata kao mera planirana za period od 2014. do 2016. godine. U skladu sa Strategijom razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji, kojom će biti definisan set medijskih zakona, RRA će doneti podzakonska akta iz svoje nadležnosti u skladu sa Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama 2010/13/EU. Ti dokumenti će se odnositi na sledeće oblasti: zaštita maloletnika u programskom sadržaju emitera, medijska pismenost i zaštita nacionalne kulture u programskom sadržaju, kodeks ponašanja emitera, klasifikacija programa prema EBU standardima, konverzija dozvola sa analognog na digitalno emitovanje i uređivanje redosleda emitera u multipleksu.“ Medijska pismenost je takođe prepoznata kao urgentna potreba u Predlogu Zakona o elektronskim komunikacijama.

S obzirom na to da se medijska pismenost nije razvijala sistematski niti je medijsko obrazovanje na ovakav način uvedeno u obrazovni sistem, može se reći da su različiti predstavnici vlasti odgovorni za promociju medijskog obrazovanja kroz različite aktivnosti: Ministarstvo prosvete, Ministarstvo kulture i informisanja, Uprava za Digitalnu Agendu, odnosno Sektor za razvoj informacionog društva u okviru Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija i Ministarstvo omladine i sporta⁵. Ipak, s obzirom na to da nema jasne politike medijskog obrazovanja, pretpostavlja se da je to obaveza svih njih. Medjutim, nema organizovane koordinacije između srpskih ministarstava u vezi sa programima medijske pismenosti, niti postoji zvanično međuresorno telo koje bi koordiniralo aktivnostima vezanim za ovu temu.

Osnivanje i učinak obrazovnih institucija u Srbiji proverava **Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja**. **Nacionalni prosvetni savet** usvaja obavezujući kurikulum koji definiše ciljeve, sadržaje, aktivnosti i predložene metodološke procedure za sve školske predmete (obavezne i izborne). U skladu sa Zakonom o ministarstvima (Službeni glasnik RS, br. 72/2012), Ministarstvo kulture i informisanja obavlja poslove državne uprave koji se odnose na: razvoj i unapređenje kulture i umetničkog stvaralaštva; praćenje i istraživanje u oblasti kulture;

⁵ Ministarstvo omladine i sporta je, u okviru globalne kampanje Saveta Evrope, pokrenulo *Nacionalnu kampanju za borbu protiv govora mržnje na Internetu*. Kampanja se sprovodi od početka 2013. godine u saradnji sa osam omladinskih organizacija iz civilnog sektora.

obezbeđivanje materijalne osnove za delatnosti kulture; razvoj i unapređenje književnog, prevodilačkog, muzičkog i scenskog stvaralaštva, likovnih i primenjenih umetnosti i dizajna, filmskog i stvaralaštva u oblasti drugih audiovizuelnih medija.

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja osnovala je Republika Srbija 2004. godine radi praćenja, obezbeđivanja i unapređivanja kvaliteta i razvoja sistema obrazovanja i vaspitanja. U Zavodu se obavljaju razvojni, savetodavni, istraživački i stručni poslovi u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju i vaspitanju, kao i drugi poslovi u skladu sa zakonom, aktom o osnivanju i statutom. Ovaj institut priprema bazu podataka akreditovanih programa za profesionalni razvoj prosvetnih radnika (od predškolskih ustanova, preko osnovnih do srednjih škola). Sva zainteresovana lica i organizacije mogu aplicirati za akreditovanje.

Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja je profesionalna državna institucija sa profesionalnim pristupom obrazovanju koja implementira razvojne politike Nacionalnog prosvetnog saveta i Ministarstva prosvete u RS. Zavod prati i ocenjuje stepen uspeha u ostvarivanju ciljeva obrazovanja i standarda uspeha na svim nivoima i kod svih tipova obrazovanja i podnosi periodične izveštaje o posebnim indikatorima razvoja obrazovanja.

Ministarstva podržavaju aktivnosti drugih ministarstava u ovom polju, kao što podržavaju i aktivnosti drugih aktera (udruženja, NVO, privatni sektor), ali još uvek ne postoje posebno razvijeni mehanizmi koji bi obezbedili lakšu međuresornu saradnju u ovoj oblasti. U ovom momentu niko nije odgovoran za izveštavanje Evropskoj uniji o medijskoj pismenosti u skladu sa Direktivom 2007/65/EC i Direktivom 2010/13/EU.

3.1. Dimenzija	Jačanje kapaciteta: obuka vaspitača i učitelja

Zvanični katalog programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika (dostupan na www.katalog.zouv.rs) za 2012/2013. i 2013/2014. školsku godinu sadrži ukupno 1002 profesionalna seminara koja je odobrio i akreditovao Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja (974 seminara) i Pedagoški zavod Vojvodine (28 seminara). Prema pravilima profesionalnog usavršavanja, nastavnici i drugi prosvetni radnici (edukatori) su u

obavezi da pohađaju seminare u vezi sa specifičnim oblastima (npr. prirodne i društvene nauke, jezik, matematika, umetnost i slično) i/ili seminare koji pružaju mogućnost usavršavanja kompetencija u vezi sa predavanjem i učenjem, komunikacijom i saradnjom, individualnim razvojem dece i učenika (kvalitet pedagoškog rada uopšte, kvaliteta obrazovne struke generalno, rad sa specifičnim grupama učenika i slično). Seminare i kurseve nude i organizuju kako zvanične institucije (škole, univerziteti, instituti, zavodi), tako i profesionalne organizacije (koje čine nastavnici ili stručnjaci u odgovarajućim profesijama), centri za profesionalno usavršavanje i organizacije civilnog društva, iz različitih regionalnih centara i gradova.

Određeni broj programa je fokusiran na **profesionalni razvoj** i usavršavanje nastavnika u **kompjuterskim naukama** i korišćenju **inovativnih tehnologija** u predavanju. Od ukupno 71 seminarara, osam se bave ekonomijom, 31 je posvećen kompjuterskoj tehnologiji i inženjerstvu (savlađivanje novih aplikacija, softverskih rešenja i programa). Ove seminare uglavnom organizuju različiti univerzitetski departmani, centri za razvoj obrazovanja ili profesionalne organizacije. Ostatak (32 seminarara) je usmeren na obuku nastavnika u e-učenju, učenju uz pomoć računara, interaktivne tehnologije (npr. SMART table, projektori i korišćenje e-materijala, upravljanje školama itd.).

a) Druga grupa seminarara, njih **51**, posvećena je obuci nastavnika u korišćenju **IKT i multimedija u predavanju**. Većina je u vezi sa internetom i različitim medijskim sadržajima i bliski su ideji o razvoju informacione/digitalne pismenosti i kreiranju medijskog sadržaja. Nastavnici se obučavaju da koriste i uključuju multimedijalne sadržaje u učionici. Nije jasno u kom stepenu učenici treba da budu uključeni u ovaj kreativni proces, s obzirom na to da su najpre usredsređeni na inovacije i poboljšanje procesa poučavanja. Internetu su posvećena 22 seminarara, od kojih se dva konkretno bave blogovima i društvenim mrežama. Ove seminare uglavnom organizuju škole, instituti i centri za profesionalni razvoj i unapređivanje obrazovanja ili profesionalne organizacije. Trinaest seminarara stavlja akcenat na multimedijalne i medijske sadržaje kao alate poboljšanja obrazovne prakse. Šesnaest seminarara nisu isključivo posvećeni medijima/medijskim sadržajima, ali ih uključuju u preporučene metode za kreativno poučavanje u različitim poljima (književnost, istorija, muzika, veronauka i slično). Jedan od njih uključuje i dokumentarne filmove kao sredstvo obrazovanja i inspirišući sadržaj, naročito motivišući

nastavnike da diskutuju o različitim temama - poput ljudskih prava, globalnim problemima i drugim društvenim fenomenima sa svojim učenicima.

b) **Sedam seminara pokriva oblast informacione i digitalne pismenosti. Pet od sedam** se bavi bibliotekama kao mestima akumuliranja znanja i istraživanja. Osnova ovih programa je korišćenje informacione tehnologije u istraživanju podataka, učenju, lociranju, selekciji i manipulaciji njima. Jedan seminar promovise participatorna prava đaka i bavi se informacijama od javnog značaja. Posebno je interesantan seminar *Informaciona pismenost u procesu unapređenja nastave profesora srednjih škola i gimnazija*, koji vodi Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“ (Beograd), čiji je cilj da unapredi informacionu pismenost i pedagoški rad nastavnika.

c) **Deset seminara usredređeno je na teme kao što su bezbednost i medijsko nasilje.** Pet od ovih deset seminara nasilje u medijima pominju kao jedan od problema (istaknute teme seminara su medijacija i rešavanje problema), dok se drugih pet bavi zaštitom na internetu i problemom privatnosti. Njih uglavnom organizuju centari za obrazovni i profesionalni razvoj.

d) **Dva seminara nude obuku iz veština komunikacije i odnosima sa medijima,** a tiču se uglavnom medijskog pojavljivanja i odnosima sa javnošću škole.

e) Postoje **tri seminara direktno vezana za medijsku pismenost i medijsko obrazovanje:** *Treća međunarodna konferencija gimnazija – 3k (kultura, komunikacija, kompjuter)* koju organizuje gimnazija “Isidora Sekulić” iz Novog Sada i koja se najviše bavi teorijskim problemima u pomenutim poljima. Deo koji se odnosi na komunikaciju obuhvata između ostalog I medijsku pismenost, kreativne medije i korišćenje medijskih sadržaja. *Komunikaciona kompetentnost i medijska pismenost nastavnika u savremenom obrazovno-vaspitnom radu* je kurs koji sprovodi Centar za stručno usavršavanje Kruševac. Njegov cilj je unapređenje komunikacionih veština i medijske pismenosti. Na kraju, *Novinarska radionica - medijska pismenost* (koju realizuje Novosadska novinarska škola) ima za cilj razvoj veština i kompetencija medijske pismenosti kod učitelja i nastavnika, uključujući i razumevanje, analizu i evaluaciju medijskih poruka. Ona uključuje različite teme, od dekonstrukcije medijskih poruka i recepcije istih, do medijske etike i politike.

Od 1994/1995. školske godine državni učiteljski fakulteti su kao obavezne uveli predmete koji se bave masovnim komunikacijama i izborne predmete iz polja filma i televizijske kulture. *Medijska pismenost* je uvedena 2005. godine kao izborni kurs na Učiteljskom fakultetu

Univerziteta u Beogradu. Oko 130 studijskih programa uključuju i kurseve iz polja medijskog obrazovanja ili obrazovanja za medije na univerzitetima, fakultetima i visokim strukovnim školama u Srbiji. Ovi programi se mogu podeliti u dve grupe.

Prvu grupu čine oni koji su razvijeni za obrazovanje stručnjaka i profesionalaca u polju medija i novih medijskih tehnologija. U ove fakultete, kojima se u izveštaju nećemo detaljnije posvetiti, mogu se uvrstiti: a) fakulteti koji imaju kurseve i studijske programe iz kompjuterskih nauka, IKT i programiranja; b) umetnički fakulteti, uključujući i studije filma, muzike i vizuelnih umetnosti gde su mediji obuhvaćeni u smislu i produkcije i analize; c) fakulteti koji se bave obrazovanjem medijskih profesionalaca i novinara, gde su medijska produkcija i razumevanja medija takođe deo kurikuluma. Međutim, važno je naglastiti da su ovi studijski programi važni za medijsko obrazovanje na mnogo nivoa, s obzirom na to da obrazuju stručnjake koji bi trebalo da postanu važni akteri u razvoju medijskog obrazovanja, svesti o medijima i medijskih politika. Na ovim fakultetima student pohađaju kurseve poput *edijske kulture*, *Medijske etike*, *Filozofije medija*, *Informaciono-komunikacionih sistema Sociologije medija*, *Komunikologije* itd., ali samo medijsko obrazovanje ne postoji kao poseban predmet. Svi ovi programi i kursevi, međutim, razvijaju određeni nivo različitih relevantnih pismenosti kod studenata. Zanimljivo je da poređenjem, državnih i privatnih univerziteta možemo videti da privatni najviše insistiraju na polju proizvodnje medijskog sadržaja - medijske produkcije (novinarstvo i umetnost, na primer), dok državni univerziteti još uvek dominiraju u oblasti IKT i kompjuterskih nauka.

Drugu grupu čine studijski programi koji se razvijaju za stručnjake u obrazovanju i buduće nastavnike. Na osnovu dostupnih podataka, postoji 47 studijskih programa čiji kurikulum uključuje izborne ili obavezne medijske kurseve; njih 26 je na državnim, a 21 na privatnim fakultetima i visokim strukovnim školama posvećenim obrazovanju budućih prosvetnih radnika, vaspitača u predškolskim ustanovama i učitelja osnovnih škola. Evidentno je da se većina ovih kurseva bavi implementacijom obrazovnih tehnologija i IKT ili audiovizuelnih tehnologija i medija u školski plan i program. Postoje i različiti kursevi u kojima mediji čine samo jednu od pokrivenih nastavnih celina. Treba reći da postoji više kurseva na osnovnim, dodiplomskim studijama nego na master nivou i, pri tome, većina ih je izborna.

Možemo izdvojiti nekoliko primera. Kurs *Vizuelne umetnosti* na Učiteljskom fakultetu u Beogradu je ponuđen budućim vaspitačima i učiteljima. *Informacione tehnologije u obrazovanju* je kurs na Filozofskom fakultetu u Beogradu namenjen studentima pedagogije, dok je studentima andragogije ponuđen izborni kurs *Onlajn obrazovanje*. Pedagoški fakultet u Somboru ima nekoliko izbornih i obaveznih kurseva za nastavnike i bibliotekare - *Informatika u obrazovanju* i *Obrazovna tehnologija* (obavezni), *Multimedijalne tehnologije u obrazovanju*, *Softverski praktikum*, *Internet alati* (izborni). Ovaj fakultet takođe ima moderni studijski program *Dizajner medija u obrazovanju* na nivou osnovnih i master studija. On sadrži kurseve poput *Komunikacioni sistemi u medijima* i *Dizajniranje medija u obrazovanju*. Master studije takođe imaju različite predmete i većina njih je posvećena informatici i digitalnim medijima. Fakultet pedagoških nauka u Jagodini ima kurseve koji se bave IKT, vizuelnim umetnostima i komunikologijom, a namenjeni su budućim vaspitačima i učiteljima. Učiteljski fakultet u Užicu nudi dva kursa - *Informatika* i *Obrazovna tehnologija* - kao obavezne na nivou osnovnih studija. Sve privatne visokoškolske ustanove takođe imaju različite kurseve koji se bave vizuelnim umetnostima, dramom, audiovizuelnim medijima i IKT u obrazovanju.

Samo 15 studijskih programa nudi nastavne predmete direktno ili eksplicitno povezane sa kritičkim medijskim studijama ili medijskom pismenošću. Njih 11 je na državnim, a četiri na privatnim fakultetima (treba imati u vidu da je jedan studijski kurs često ponuđen na nekoliko različitih studijskih programa). Od ovih, samo tri imaju obavezne kurseve koji se tiču medijskog obrazovanja. Na primer, Učiteljski fakultet u Beogradu ima obavezni kurs *Obrazovanje za medije* koji se nudi u okviru dodiplomskog studijskog programa za nastavnike. Filozofski fakultet u Beogradu ima obavezni kurs *Mediji i obrazovanje* na četvrtoj godini osnovnih studija pedagogije. Pedagoški fakultet u Somboru nudi obavezni kurs *Medijska kultura* na dodiplomskom nivou za studijske programe *Školski bibliotekar* i *Dizajner medija u obrazovanju*. Filozofski fakultet u Novom Sadu ima izborni kurs *Medijska pedagogija* namenjen studentima pedagogije na master studijama. Fakultet pedagoških nauka u Jagodini nudi izborne kurseve o *Medijskoj pismenosti* za vaspitače i učitelje u osnovnim školama, oba na osnovnim studijama. Učiteljski fakultet u Užicu na osnovnim studijama za vaspitače i učitelje ima u ponudi izborne kurseve *Masovne komunikacije* i *Filmska i TV kultura*. Na Filozofskom fakultetu u Nišu na master studijama postoji izborni kurs *Medijska pedagogija*. Kada je reč o privatnim visokim školama, Visoka škola strukovnih studija za vaspitače u Kruševcu na osnovnim studijama ima u

ponudi izborni kurs *Medijska kultura*. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Pirotu nudi kurs *Deca u medijskom prostoru* za istu vrstu studijskog profila. Visoka škola strukovnih studija za vaspitače u Šapcu ima u ponudi kao izborni kurs *Medijska i vizuelna kultura* na dva studijska programa, za vaspitače i za menadžere u predškolskom obrazovanju.

Vidimo da postoje različiti programi i kursevi koji nude mogućnosti dalje podrške razvoju svesti o značaju medijskog obrazovanja. Njihovo postojanje govori o rastućem interesovanju za medije i potrebi da se o njima govori na različitim obrazovnim nivoima i fakultetima. Ipak, nemamo dovoljno informacija na osnovu kojih bismo mogli da procenimo kakav i koliki uticaj ovi kursevi imaju na obrazovne procese, nove kompetencije koje su studenti dobili na ovim kursevima i, kada su u pitanju profesionalci u oblasti obrazovanja, koliki je uticaj na sam nastavni proces.

Postoji tendencija da se znanje i veštine u vezi sa medijskom pismenošću obrađuju kao delovi kurikuluma drugih školskih predmeta. Određene teme medijskog obrazovanja implementirane su u izbornom predmetu *Građansko vaspitanje*, kao i na časovima jezika na nivou osnovnog (posle V razreda) i srednjeg obrazovanja. Kada se bave medijima, ovi predmeti su najčešće fokusirani na podsticanje kritičkog mišljenja. Kompjuterska pismenost se obrađuje kroz časove informatike. Na nivou od prvog do četvrtog razreda osnovne škole postoji izborni predmet *Od igračke do računara*, ali od učitelja i njegovog interesovanja zavisi da li će da ga i na koji način sprovoditi. Ne postoje informacije o broju dece koja su ovaj predmet izabrala. Ovaj predmet je izborni zajedno sa druga dva – *Ekologija* i *Narodna tradicija*, i postoje indicije da mnogi učitelji biraju ovaj poslednji.

U nižim razredima osnovne škole obrisi medijskog obrazovanja se mogu naći u obaveznim predmetima kao što su *Svet oko nas* u prvom i drugom razredu, i *Priroda i društvo* u trećem i četvrtom razredu. „Kurikulum za prvi i drugi razred osnovne škole“ definiše da bi predmet *Svet oko nas* trebalo, između ostalog, da pomogne u procesu identifikacije i „razvijanja stavova i vrednosti o okolini u kojoj deca rastu i o široj zajednici“ korišćenjem šire literature i drugih izvora informacija, štamapanih, audiovizuelnih i elektronskih medija. U trećem i četvrtom razredu, predmet *Priroda i društvo* nastavlja sa razvojem osnovnih naučnih pismenosti kod đaka, stvarajući osnovu za dalje učenje i prepoznavanje kulturnog nasleđa i istraživanje mogućnosti za njegovu konzervaciju, racionalno korišćenje i dalji razvoj. Pored ovih, predmeti poput *Srpskog*

jezika treba da obezbede osnovu za sistematsku obuku đaka za logičko razmišljanje i kritičko procenjivanje pročitano teksta, vrednovanje literarnih i scenskih ostvarenja (pozorište, film), usvajanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih koncepata iz oblasti pozorišne i filmske umetnosti, navikavanje na redovno praćenje i kritičko procenjivanje emisija i programa za decu na radiju i televiziji.

EksPLICITNA obrada nekih tema medijskog obrazovanja se može naći u izbornom predmetu *Građansko vaspitanje* na kraju osnovnoškolskog obrazovanja, u VIII razredu, gde se đaci upoznaju sa temama poput „Deca i mediji u savremenom društvu“ i „Slika deteta u medijima Srbije“. *Građansko vaspitanje* je izborni predmet, ponuđen kao alternativa *Veronauci*. Časovi se održavaju jednom nedeljno (ukupno 36 časova godišnje). Prema planu i programu, određen broj nastavnih jedinica posvećen je direktnijem upoznavanju sa medijima, pa se obrađuju sledeće teme: *mediji u savremenom društvu, uloga medija u životu ljudi, mediji kao izvori informacija i dezinformacija, ugao gledanja i objektivnost informacija, uslovi za posmatranje i objektivnost informacija, deca u medijima, mediji i dečija prava, društvo i mediji, uloga medija u obrazovanju dece, kodeks dece i medija*. Ove teme se indirektno nastavljaju u srednjoškolskom obrazovanju. U okviru *Informatike i računarstva* predviđeno je da učenici dobiju potrebne tehničke kompetencije za savlađivanje veština i formiranje stavova koji doprinose razvoju kompjuterske pismenosti i efektivnom i racionalnom korišćenju računara, na način na koji neće ugroziti fizičko i mentalno zdravlje deteta. Na časovima *Sociologije*, prema kurikulumu, učenici bi trebalo da budu upućeni na to kako da na nezavisan način nađu prave informacije i oforme kritički stav prema njima, ali, na osnovu uvida istraživača, ne izdvaja se nijedna tema koja bi se konkretno odnosila na medijsku pismenost. Na časovima *psihologije* u okviru teme ličnog razvoja, masovni mediji se pominju kao faktor socijalizacije.

Na osnovnoškolskom i srednjoškolskom nivou obrazovanja, uglavnom je samo u okviru predmeta *Građansko vaspitanje* preciziran broj časova na kojima se đaci direktno bave medijima. Kroz obradu koncepata ljudskih prava i sloboda - kao što je pravo na slobodan pristup informacijama – na časovima se prelazi sledeće gradivo: *Uvod u izvore informacija – državna tela kao izvori informacija, Javno informisanje, pristup informacijama – osnovna pravila, Restrikcije pristupa informacijama od javnog značaja, Procedura za slanje zahteva za informaciju od javnog značaja, Zaštita prava na informisanje – uloga Poverenika, Mediji kao*

izvor informacija - pitanje kredibiliteta, Razumevanja i interpretiranje medijskih poruka, Mehanizmi medijske manipulacije, Uticaj stavova na objektivnost informacija, Izbor informacija: objektivnost kao odgovornost, Uloga medija u savremenom društvu.

Organizacija Građanske inicijative, inače izdavač priručnika za svih 12 razreda ovog izbornog predmeta, 2009. godine je sprovedla istraživanje koje ukazuje na nivo medijske pismenosti učenika osnovnih i srednjih škola. Glavni cilj je bio da se procene efekti građanskog vaspitanja posle osam godina postojanja predmeta u školama u Srbiji. Ovo istraživanje je pokazalo da, od svih formi društvenog aktivizma, najmanja je verovatnoća da učenici osnovnih škola učestvuju u saradnji sa pisanim medijima radi objave nekog problema (samo 28,5% učenika je navelo da bi u tome učestvovalo). Dalje, manje od polovine ispitanika vidi slobodu medija kao značajnu (43,8%), što ukazuje na nedovoljno razvijenu svest učenika o važnosti ovog pitanja u demokratskom društvu. Mediji, međutim, najviše doprinose njihovom razumevanju političkih događaja u zemlji, sa TV (75,3%) i novinama (58,2%) na vodećim pozicijama. Prate ih internet (41%), razgovori u okviru porodice (41,6%) i razgovori sa prijateljima (34,8%). Prema ovim podacima, radio ima najmanji uticaj na razumevanje političke situacije (16,8%). Više od polovine ispitanih učenika smatra da za razvoj demokratije nije povoljno kada mediji imaju slobodu da pišu šta žele (44,1%). Ovde je verovatno reč o odnosu prema kvalitetu i načinu pisanja, čime se može objasniti zašto polovina učenika negativno vrednuje ovakvu „slobodu štampe“. Poverenje učenika prema medijima je samo 13,8%, slično poverenju pokazanom prema međunarodnim finansijskim institucijama (16,5%), domaćem pravosuđu (14,9%) i multinacionalnim kompanijama (13,4%).

Imajući u vidu rečeno, treba dodati da je Nacionalni prosvetni savet 2011. godine usvojio indikatore za praćenje obrazovanja u Srbiji, a li da, s obzirom na to da nema zvaničnog programa medijskog obrazovanja u Srbiji, ne postoje indikatori za njegovo praćenje.

3.2 Dimenzija:	Razvoj kapaciteta: edukativni materijali i drugi relevantni sadržaji

Resurse i materijale za nastavu obezbeđuju organizacije iz nevladinog i privatnog sektora, najčešće kao rezultate specifičnih projektnih aktivnosti.

Kao primere možemo navesti nekoliko istaknutih izdavačkih poduhvata, koji su u direktnijoj vezi sa medijskim obrazovanjem i pismenošću. Izdavačka kuća *Clio* je 1997. godine pokrenula ediciju *Multimedia*. U okviru *Multimedia* prevedene su važne knjige, ali su otvorena i vrata za delovanje i stvaralaštvo domaćih autora. To je još uvek jedina izdavačka kuća koja je u ovoj meri razvila i profilisala stalnu i zasebnu ediciju koja se bavi medijima, ali je primetan pomak u interesovanju i kod ostalih izdavača, koji povremeno objave pojedine naslove. Pre pet godina (2008), u saradnji sa organizacijom civilnog društva Biblioteka plus, *Clio* je započeo projekat *Internest – transformisanje školskih biblioteka* za srednje škole u kojima nastavnici i učenici proizvode multimedijalne sadržaje, baveći se sadržajima knjiga i učeći o informacijskoj i medijskoj pismenosti (www.internest.rs).

Pomenuta organizacija Građanske inicijative je napravila priručnike za nastavnike građanskog vaspitanja koji sadrže neke teme iz oblasti medijskog obrazovanja.

Izdavačka kuća *Kreativni centar* objavljuje knjige o filmu i kompjuterskim naukama za decu preškolskog i školskog uzrasta.

Kancelarija Majkrosofta (*Microsoft office*) u Srbiji nudi obrazovne radionice i seminare o digitalnoj pismenosti za nastavnike i đake (http://www.microsoft.com/serbia/obrazovanje/pil/materijali/digitalna_pismenost.msp). Majkrosoft takođe nudi onlajn obrazovanje o digitalnoj pismenosti za sve građane na engleskom jeziku (<http://www.microsoft.com/about/corporatecitizenship/citizenship/giving/programs/up/digitalliteracy/gbr/Curriculum.msp>), elektronski časopis za nastavnike u školama (<http://www.microsoft.com/serbia/obrazovanje/pil/casopis/default.msp>) kao i elektronski časopis za učenike (<http://www.microsoft.com/serbia/obrazovanje/pil/casopis/casopiszaucenike.msp>).

Novosadska novinarska škola (NNS) nudi obuku i materijale na jezicima manjina. NNS je objavila nekoliko publikacija za trenere medijske pismenosti: *Funkcionisanje lokalne televizije*, *Uvod u TV novinarstvo*, *Praktikum novinarstva* i *Crkva, religiozne zajednice, mediji i demokratija*. Ova organizacija ima sopstvenu biblioteku sa više od 2 000 naslova iz polja medijske pismenosti i pismenosti za demokratiju koja je dostupna svim učesnicima njihovih projekata, naročito edukatorima koji dolaze na akreditovane obuke u NNS. Ovo je jedina biblioteka specijalizovana za medije u Vojvodini koja je otvorena za javnost.

Kada je reč o istraživanjima u ovom polju, univerziteti i istraživački centri sprovode istraživanja o situaciji u medijima, obrazovnom sistemu i novim tendencijama. U poslednje vreme, organizovano je nekoliko akademskih istraživanja i konferencija na ovu temu. Status medijske pismenosti budućih i aktivnih nastavnika u Republici Srbiji je glavno polje istraživanja u okviru akademskog istraživačkog projekta *Kreiranje modela Centra za proučavanje medija i razvoj obrazovanja na daljinu (1401)* sprovedenog u periodu 2002-2005. Ovaj projekat je sproveo Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu, a finansiralo ga je Ministarstvo prosvete. Rezultati su pokazali nizak nivo medijske svesti i medijske pismenosti sadašnjih i budućih nastavnika (studenata učiteljskih fakulteta u zemlji).⁶ Kao što profesorka Svetlana Beždanov Gostimir pokazuje u istraživanju „Čovek_od_medija@scuola.net“, na uzorku od 3961 đaka iz 76 osnovnih škola u Srbiji i Crnoj Gori, deca znaju više nego njihovi nastavnici o kompjuterskim igrima, televiziji, filmu, mobilnim telefonima, muzičkim zvezdama.

3.3 Dimenzija	Jačanje kapaciteta: finansiranje

Ministarstvo kulture, informisanja i informacionog društva (sada Ministarstvo kulture i informisanja) je 2011, 2012. i 2013. godine odvajalo budžetska sredstva za sufinansiranje projekata koji doprinose razvoju medijske pismenosti, uvođenju novih informacionih i komunikacionih tehnologija i koji značajno doprinose informisanju i obrazovanju dece i mladih u

⁶ Beždanov Gostimir, Svetlana & Radmilović, Katarina, *Medijska pismenosti*, Fond za umetnost media SMArts, Beograd, 2006 (e-source), i Beždanov Gostimir, Svetlana, *Medijska pismenost u Knjiga ze medije-mediji za knjigu*, Clio, 2008: 173-187.

ovom domenu. Najčešće su finansirani jednogodišnji projekti NVO, lokalnih medija i nekih organizacija mladih ili studenata.

U **2011.** godini Ministarstvo kulture je podržalo 92 projekta sa ukupnim sredstvima od oko 327,500 EUR (37 miliona RSD). Od te sume, svi projekti koji se bave medijskim obrazovanjem i medijskom pismenošću (šire definisanom) su dobili oko 18,900 EUR. U **2012.** godini Ministarstvo je podržalo 83 projekta sa ukupnim iznosom od oko 300,000 EUR (34 miliona RSD). Svi projekti u vezi sa medijskim obrazovanjem i medijskom pismenošću su dobili oko 9,715 EUR. U **2013.** godini Ministarstvo je podržalo 118 projekata u polju javnog informisanja sa ukupnim sredstvima od oko 248,000 EUR (28 miliona RSD). Svi projekti koji se bave medijskim obrazovanjem i medijskom pismenošću su dobili oko 12,050 EUR. Druge informacije u vezi sa finansiranjem programa medijskog obrazovanja trenutno nisu dostupne.

4. Dimenzija	Uloga aktera (van školskog sistema)

Postoje partnerstva sa akterima van školskog sistema. *Internest* projekat se implementira u saradnji sa izdavačkom kućom *Clio*. *ICTeachers* je projekat koji sprovodi Centar za istraživanje informacionih tehnologija (*Beogradska otvorena škola*) sa nastavnicima srednjih škola, a odnosi se na jačanje kapaciteta i modernizovanje nastave korišćenjem novih tehnologija. Kancelarija Majkrosofta u Srbiji, kroz projekat *Partneri u obrazovanju* nudi besplatnu obuku za nastavnike i materijale prilagođene specifičnim potrebama škola, nastavnika i učenika. Problem je u tome što ovi projekti uključuju samo određeni broj škola, čime se produbljuju razlike među decom (i njihovim nastavnicima) u različitim školama.

Republička radiodifuzna agencija (RRA) reguliše polje elektronskih medija, definiše kriterijume rada medija, prati njihov rad i upozorava emitere ukoliko ne poštuju zakon i opšta zakonska uputstva. Na inicijativu UNICEF-a i Udruženja novinara Srbije (UNS), RRA trenutno radi na uspostavljanju kriterijuma za obeležavanje sadržaja koji uključuje i kampanju o medijskoj pismenosti.

Pored već spomenutih, postoje i druge organizacije civilnog društva koje učestvuju u podizanju svesti, pokretanjem inicijativa za udruženja roditelja, specifične grupe i širu javnost. Ne postoje informacije o stepenu učešća mladih u ovim projektima.

Medijska koalicija, neformalno partnerstvo pet medijskih organizacija u Srbiji trenutno sprovodi kampanju za medijsku pismenost. Ovu koaliciju čine tri udruženja novinara, PU Asocijacija lokalnih nezavisnih medija (Lokal pres) i Asocijacija nezavisnih elektronskih medija (ANEM). Koalicija i Kampanja za medijsku pismenost su podržane nepovratnim sredstvima USAID-a. U januaru 2014 će biti otvoren **Onlajn resurs centar** za nastavnike, učenike srednjih škola i novinare. Ovaj vebsajt će ponuditi učiteljima izvore, materijale i planove časova u vezi sa temama koje se tiču medijske pismenosti u okviru predmeta građansko vaspitanje. Za srednjoškolce onlajn resurs centar treba da omogući pristup materijalima o prirodi i ulozi medija u njihovim životima. Na sajtu će novinari biti u mogućnosti da nađu najnovija onlajn oruđa koja mogu da koriste u svom poslu, kao i ideje kako da odgovorno koriste društvene mreže i internet radi proizvodnje tekstova od javnog interesa. Radionice sa novinarima treba da dovedu do razvoja **Kodeksa onlajn novinarstva** koji će se baviti etičkim dilemama savremenog novinarstva i **mini brošure za novinare** o onlajn oruđima koje mogu da koriste u svom poslu.

Centar za istraživanje informacionih tehnologija (Cepit) OCD Beogradske otvorene škole obrazuje mlade u oblastima digitalne i medijske pismenosti. Pored ova dva polja, *Cepit* nudi obrazovne seminare o ponašanju onlajn, onlajn reputaciji, kritičkom mišljenju i proizvodnji medijskog sadržaja. Glavna aktivnost *Cepita* je vezana za onlajn portal *Mingl*, koji objavljuje vesti koje se tiču mladih, tekstove, javne konkurse i slične sadržaje koji su mladima važni. Ovaj portal ima sopstveno uredništvo koje čine učenici iz oko 30 srednjih škola iz cele Srbije, koji šalju svoje članke i informacije o različitim temama i događajima. Poput ostalih organizacija civilnog društva, *Cepit* finansiraju različite institucije i fondacije, koje razumeju značaj medijske pismenosti i podržavaju seminare i istraživanja ovog centra. Poslednja aktivnost *CePIT*-a (maj 2013) je istraživanje *Mladi i mediji*, finansirano od strane Fonda za otvoreno društvo iz Londona. U okviru ovog istraživanja pokriveno je nekoliko zanimljivih tema, a rezultati se očekuju krajem 2013.

Nekoliko konferencija i okruglih stolova su okupile analitičare, istraživače i medijske profesionalce povodom razgovora o medijima i/ili medijskom obrazovanju. Ređe se organizuju

konferencije koje na jednom mestu spajaju različite društvene aktere iz oblasti obrazovnih politika, obrazovanja (nastavnike, psihologe), medijske analitičare i medijske profesionalce. Do sada je organizovano nekoliko takmičenja u polju digitalne i informacione pismenosti za srednjoškolce.

Ovi podaci pokazuju da je neophodno ohrabrivati saradnju i razmenu informacija, iskustava i materijala između različitih aktera i osmisliti dugoročne projekte koji će omogućiti vezu i komunikaciju između aktera različitih nivoa obrazovanja, udruženja roditelja, dečijih centara, organizacija civilnog društva, medija, javnih institucija i privatnog sektora.

Mnoge inicijative su implementirane u pojedinim školama, dok u drugim nije nijedna. Uvek treba imati na umu razlike koje već postoje unutar samih gradova, između sela i gradova, između juga i severa. Srbija je siromašna zemlja. Nemaju sva deca pristup kvalitetnom obrazovanju. Postoji urgentna potreba za pozitivnim merama za razvoj siromašnih regiona i za sistematskim razvoje medijskog obrazovanja kroz obrazovni sistem.

5. Dimenzija	Mehanizmi evaluacije (unutar i van škole)

U dokumentima javnih politika, razvoj medijske pismenosti je prepoznat kao jedan od načina jačanja uloge građana, odnosno kao pitanje javnog interesa države da podstiče aktivnost građana u informacionom društvu. Dok strateška dokumenta postavljaju samo okvir i ciljeve, različiti društveni akteri imaju različita očekivanja od medijskog obrazovanja. Udruženja novinara očekuju da će se podizanjem nivoa medijske pismenosti ojačati svest građana kao korisnika medija i time pomoći podizanje kvaliteta medija i profesionalizma medijskih radnika. Nastavnici koji su otvoreni za promene očekuju od programa medijskog obrazovanja da modernizuje škole i nastavu. Učenici očekuju modernizaciju škole, više kreativnosti i obezbeđivanje korisnog znanja za budućnost.

Programi medijskog obrazovanja obično za ciljnu grupu imaju mlade (15+) i nastavnike. Informacije o broju učesnika ovakvih programa nisu dostupne. Prema našim saznanjima, neki od ovih projekata su implementirani na jezicima manjina. Jedan od njih organizuje Novosadska novinarska škola u Vojvodini. Ova škola je jedina organizacija koja nudi medijsko obrazovanje

učenicima sa invaliditetom u okviru projekta „Dan u tvojim cipelama“. Postoji i nekoliko projekata medijskog obrazovanja za odrasle, fokusiranih na kompjutersku pismenost koji su osmišljeni kao dodatna obuka kojom se omogućava lakše pronalaženje posla. Ovim projektima uglavnom nisu obuhvaćeni stariji građani Srbije.

Prema izveštaju istraživanja o doživotnom obrazovanju odraslih koji je sproveo Zavod za statistiku RS 2011. godine na uzorku od 4,138 građana starosti između 25 i 64 godina, programe doživotnog obrazovanja pohađaju najčešće muškarci između 25 i 34 godine starosti, sa srednjoškolskom diplomom, koji su zaposleni i žive u gradu. Učestvovanje odraslih u obukama u Republici Srbiji je 2011. godine bilo 16,5%, što je prilično ispod proseka u zemljama EU, gde je ovo učešće 40,8%. Učestvovanje u obrazovanju i obuci najviše zavisi od stepena obrazovanja građana. U nekoj formi obrazovanja i obuka učestvuje oko jedne trećine (33,8%) visoko obrazovanih građana, 14,26% populacije sa srednjoškolskim obrazovanjem i 1% ili manje populacije sa osnovnim obrazovanjem. Najveći broj odraslih pohađa opšte programe, zatim one koje se odnose na društvene nauke i umetnost, nauku, matematiku i kompjuterske nauke. Preko 90% odraslih (25-64 godina) ne učestvuje u društvenom i političkom životu. U političkim partijama i sindikatima učestvuje 6,5% odraslih, dok je njih 5,7% aktivno u sportskim i rekreativnim grupama i organizacijama, a 4,2% u dobrotvornim organizacijama. Kada su u pitanju kulturne aktivnosti, odrasli najčešće čitaju - preko 90% učesnika čita novine, dok 42,4% čita knjige. Oko 20% njih ide u pozorište, na koncerte, opere, balet a 19,8% posećuje sportske događaje. Oko 13% odraslih ide u bioskop, a oko 10% posećuje mesta sa kulturnim sadržajem. Medijsko obrazovanje ne postoji u ponudi za dalje obrazovanje odraslih, ako izuzmemo kurseve koji su usmereni na razvoj kompjuterskih veština. Na kraju, važno je naglasiti da gore navedene kulturne navike i aktivnosti odraslih građana takođe zavise i od dostupnosti pojedinih kulturnih institucija, mesta i proizvoda, odnosno njihove nejednake distribuiranosti.

6. Dimenzija	Osnovni koncepti i legitimisane vrednosti

Transmisija znanja u formi predavanja i reprodukcije još uvek je dominantan pristup u formalnim obrazovnim strukturama, od osnovnog obrazovanja do fakulteta. Akcije države, poput *Klikni*

bezbedno i *No hate speech* su uglavnom zasnovane na prevenciji. Projekti organizacija civilnog sektora su obično ti koji su zasnovani na aktivnom učenju, participaciji i radioničarskim aktivnostima.

Podržane i prihvaćene kompetencije u obrazovanju u vezi sa medijima i medijskom pismenošću su: tehnička (pristup, korišćenje medija, korišćenje softvera, IKT i slično), kritička autonomija, selekcija informacija i njihovo kreativno korišćenje, veštine medijske produkcije, onlajn bezbednost, odgovorno korišćenje digitalnih tehnologija i odgovorno učestvovanje u onlajn okruženju (korisnička proizvodnja sadržaja, društvene mreže) i građansko vaspitanje.

Vrednosti koje se čitaju iz dokumenata javnih politika povezane su sa osnaživanjem korisnika medija, ohrabrivanjem građanskog učestvovanja i uključivanja, zatim sa raznovrсноšću i pluralizmom u medijskoj sferi i temama od javnog interesa, razvojem audiovizuelnog sektora i produkcijom kvalitetnog sadržaja. One su takođe povezane sa ljudskim pravima i pravima deteta proklamovanim Konvencijom o pravima deteta Ujedinjenih nacija (1989).

Izvan institucija formalnog obrazovanja i zvaničnih politika, aktivnosti su motivisane potrebom za sveobuhvatnim osnaživanjem svih građana, naročito mladih, dece i njihovih roditelja. Fokus grupe koje su organizovane sa roditeljima u vezi sa označavanjem televizijskih programa (UNICEF, UNS) u septembru 2013. godine pokazale su da se roditelji uglavnom osećaju bespomoćnim kada su u pitanju mediji. Dostupni mehanizmi koji treba da im omoguće davanje mišljenja, reakcije i otpor im nisu poznati, a većina pokazuje nizak stepen poverenja u odgovornost medija prilikom zaštite gledalaca, naročito prava dece i njihove sigurnosti.

7. Dimenzija	Opšte napomene

Možemo zaključiti da trenutno u Srbiji u sferi medijske pismenosti postoji **veliki broj nepovezanih aktivnosti različitih aktera**, koje bi trebalo na neki način organizovati i podržavati radi sistematskog razvoja medijskog obrazovanja u Srbiji. Pošto su sva strateška dokumenta relativno nova, od ključnog je značaja kako će ciljevi i aktivnosti predviđene strategijama i zakonima biti ostvareni u praksi. Ovo se odnosi ne samo na zakone i reformu obrazovanja, već i na podsticanje aktivnog građanskog učešća kada su u pitanju medijske teme i odgovornosti.

1. **Novosadska novinarska škola (NNS)** je organizacija civilnog društva osnovana 1996. godine koja ima puno iskustva u polju promocije ljudskih prava i demokratskih reformi, kao i obrazovanja novinara. NNS promoviše medijsku pismenost kroz svoje aktivnosti od kraja devedesetih godina. NNS je prepoznata kao jedna od vodećih nevladinih novinarskih organizacija u jugoistočnoj Evropi koja nije fokusirana samo na poboljšanje profesionalnih standarda novinarstva, već zagovara medijsku pismenost u obrazovanju na svim nivoima i za sve ciljane grupe. NNS pravi kurikulume i projekte, ima stalno zaposlene radnike i široku mrežu kompetentnih partnera za realizaciju ovih kurikuluma i projekata.

Kao deo *nacionalnog programa za poboljšanje obrazovanja* NNS radi sa nastavnicima u osnovnim i srednjim školama. Ova škola je duži period bila jedina u Srbiji koja je imala medijski kurs akreditovan od strane Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja („Radionica medijske pismenosti“). Više od 200 nastavnika osnovnih i srednjih škola u Srbiji su završile ovu obuku. NNS je trenutno jedina organizacija koja obezbeđuje časove medijske pismenosti na jezicima manjina (mađarski, slovački i rusinski). *Zajedno sa mladima*, škola proizvodi i sprovodi projekte od javnog interesa fokusirane na medijsku pismenost, ali i na metode implementiranja projektnih zadataka (do sada su realizovali 12 projekata u kojima su učestvovali učenici različitih osnovnih i srednjih škola, kao i studenti univerziteta iz Srbije i zemalja regiona). Takođe, ova škola je implementirala *profesionalne treninge za novinare*. Ovi treninzi su fokusirani na celoživotno učenje i dekonstrukciju medijskih politika i uredničkih strategija, a sprovedeni su na srpskom i na jezicima etničkih zajednica koje žive u Srbiji i regionu. Škola je dobila nekoliko prestižnih nagrada za ostvarene rezultate. Centar za britanske studije i kulturu Univerziteta u Gracu je 1999. godine izabrao NNS za „Model najbolje prakse“, kao jedini NVO u ovoj oblasti (objavljeno u naučnoj publikaciji "How to Construct Civil Societies? Education, Human Rights and Media in Southeast Europe: a Critical Guide"). U 2013. godini, od 1988 registrovanih projekata, Erste Fondacija je dodelila posebnu nagradu projektu „Dan u tvojim cipelama“. Cilj ovog projekta je bio da promoviše medijsku pismenost studentima sa invaliditetom. Link: <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/?lang=eng>

2. Centar za istraživanje informacionih tehnologija (Cepit, Beogradska otvorena škola) je osnovan posle promena 2000. godine. Centar ohrabruje pametnu upotrebu informacionih i komunikacionih tehnologija u svim aspektima ličnog razvoja i društvenog aktivizma kako bi doprineo razvoju informacionog društva. Sprovodi obrazovne, medijske i istraživačke projekte. Cilj ovog centra je *promocija digitalne pismenosti u Srbiji*, definisane kao: „sposobnost lociranja, razumevanja i evaluacije informacije“, kao i „praktično znanje o visokim tehnologijama i razumevanje načina na koje se one mogu koristiti u svim aspektima života“. Pored drugih ciljeva, stoje i: promocija i poboljšanje pametnog korišćenja interneta u obrazovanju, nauci, društvenom i političkom aktivizmu, poslovanju i umetnosti; jačanje ličnog angažmana mladih, društveni aktivizam i učestovanje u procesu donošenja odluka i jačanju razvoja informacionih politika koje odgovaraju izazovima savremenog društva. Ciljne grupe su mladi, organizacije mladih, nastavnici, roditelji, društveni akteri u oblasti informacionih tehnologija i obrazovanja, civilni sektor, javni sektor, poslovni sektor i opšta javnost.

U periodu od deset godina Centar je sproveo nekoliko istraživanja u vezi sa informacionim tehnologijama. Neka od njih su *Regionalno istraživanje o percepciji medija kod mladih - 2013.*, *Onlajn reputacija* – istraživanje o korišćenju društvenih mreža među srednjoškolcima Srbije (2010, 2011), *Sigurnost na internetu* – kvalitativno istraživanje o načinu korišćenja interneta među starijim osnovcima (2010), *Internet u Srbiji* - o internet penetraciji u Srbiji (2006 – 2009). Tim Cepita takođe drži seminare o digitalnoj pismenosti za nastavnike. U 2011. i 2012. godini održane su konferencije *ICTeachers – trendsetters in ICT Usage in Education* koje su okupile nastavnike iz svih delova Srbije. Prvi srpski info-veb servis za srednjoškolce, veb portal *Mingl* pokrenut je u novembru 2007. godine (<http://www.mingl.rs/>).

Link: <http://www.bos.rs/cepit-eng/>

3. Izdavačka kuća CLIO je 1997. godine otvorila prvu ediciju *Multimedia* u Srbiji u okviru koje su prevedene važne knjige iz oblasti medija, ali je i otvorila prostor za stvaralaštvo i angažman domaćih autora i stručnjaka. U saradnji sa organizacijom *Biblioteka Plus*, *Clio* je 2009. godine, započeo projekat *Internest - transformisanje školskih biblioteka za srednje škole*, u okviru kojeg nastavnici i đaci prave multimedijalne sadržaje, obrađuju sadržaje knjiga i uče o informacionoj i medijskoj pismenosti. Svi školski timovi koji učestvuju u projektu biraju jednu

od ponuđenih knjiga iz polja sociologije, antropologije, umetnosti, istorije, teorije i kritike masovnih medija. Svake godine, na kraju ovog projekta, u maju se organizuje *Festival kreativnosti*. Clio planira da proširi projekat na druge srednje i osnovne škole do 2015. godine. Link: <http://www.internest.rs/>

Preporuke:

1. Neophodno je jasno definisati medijsko, informaciono, kompjutersko i digitalno obrazovanje u jedinstvenom dokumentu i, u skladu sa tim, njihove strategije i razvojne ciljeve, kao i model za njihovo uključivanje u obrazovni sistem.
2. Strategija razvoja medijskog obrazovanja treba da sadrži jasne načine na koje različiti društveni akteri mogu biti uključeni u ovaj proces. Neophodno je učiniti napore u svrhu povezivanja i sistematizacije rada različitih aktera, uspostavljanjem zajedničke platforme i organizacijama događaja koji će povezivati različite društvene aktere i biti usmereni na različite ciljne grupe.
3. Neophodno je obezbediti stabilno (održivo i kontinuirano) finansiranje razvoja medijskog obrazovanja i medijske pismenosti.
4. Na lokalnom nivou, mnoge inicijative su projektno povezane. One se obično završe posle godinu dana i ne nastavljaju se. Postoji potreba za smernicam i stimulacijom lokalnih inicijativa i ohrabrivanjem saradnje između lokalnih škola i lokalnih medija. Budući da su manja mesta u Srbiji siromašnija i tamošnje kulturne aktivnosti smanjene, ohrabrivanje saradnje između organizatora projekata medijskog obrazovanja i lokalnih kulturnih centara mogu stimulisati kulturni razvoj i medijsko obrazovanje odraslih, manjina i ostalih ranjivih kategorija u društvu.

Napomene

Autorke žele da se zahvale svima koje su konsultovali tokom pisanja izveštaja:

Ministarstvo kulture i informacija Republike Srbije

Profesor dr Ana Pešikan, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Nacionalni prosvetni savet RS, Obrazovni forum u Beogradu

Profesor dr Desanka Radunović, Matematički fakultet Univerziteta u Beogradu, predsednica Nacionalnog prosvetnog saveta RS,

Dr Jovanka Matić, Institut za društvene nauke, Beograd

Dragan Kremer, Fond za otvoreno društvo

Radmila Radić, Građanske inicijative

Zoran Hamović, izdavačka kuća *Clio*

Beogradska otvorena škola, Centar za istraživanje informacionih tehnologija

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Profesor dr Milica Andevski, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Novosadska škola novinarstva

Iva Danilović, istraživačica

9. Dimenzija	Reference i izvori

Anketa o obrazovanju odraslih. 2011. Republički zavod za statistiku Republike Srbije. Dostupno na URL: http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/23/72/Anketa_o_obrazovanju_odraslih_2011.pdf

Barovic, Verica. 2011. Izveštaj o pritiscima i kontroli medija u Srbiji. Savet za borbu protiv korupcije Vlade Republike Srbije. Dostupno na URL: <http://www.antikorupcijasavet.gov.rs/Storage/Global/Documents/mediji/IZVESTAJ%20O%20MEDIJIMA,%20PRECISCENA%20VERZIJA.pdf>

Bezdanov Gostimir, Svetlana. 2005. "Status medijske pismenosti (budućih) učitelja", Pedagogija LX, 1, UDK: 371.333

Građansko vaspitanje: procena dosadašnjih rezultata. 2009. Beograd: Građanske inicijative.

Jelinčić, Jadranka (ed). 2007. Evropeizacija Srbije. Društvo znanja, elektronske komunikacije, obrazovanje, istraživanje. Beograd:Fond za otvoreno društvo

Kazimir Čurguz, Velimir. 2011. O Medijskoj pismenosti. Beograd: Ebart

Mapping digital media: Serbia, 2011. Open Society Foundation. Dostupno na URL:

<http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/mapping-digital-media-serbia-20111215.pdf>

Matić, Jovanka. 2012. Medijske slobode Srbije u evropskom ogledalu – Izveštaj baziran na Indikatorima Saveta Evrope za medije u demokratiji. Publikacija je realizovana u saradnji sa ANEM, NUNS, Local Press, NDNV, Civil Rights Defenders i uz finansijsku podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj (Sida) Dostupno na: http://www.anem.rs/admin/download/files/_id_1305/PUBLIKACIJA%20FV.pdf

Milivojević, Snjezana (ur.), Raković, M. i Milenković, D. (2012). Medijski sistem Srbije - UNESCO indikatori medijskog razvoja. Dostupno na: <http://centarzamedije.fpn.bg.ac.rs/content-files/MDI%20SERBIA%20april%202012.pdf>

Milivojević, Snjezana (ur.), 2011. “Profesija na raskršću- novinarstvo na pragu informacionog društva”, Centar za medije i medijska istraživanja Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu. Dostupno na:

<http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/07/Profesija-na-Raskr%C5%A1%C4%87u.pdf>

Milivojević, Snjezana (2011). “Država i strategija medijskog razvoja: budućnost još nije počela”. U: Izazovi Evropskih integracija- časopis za pravo i ekonomiju evropskih integracija. Beograd: Službeni glasnik, broj 17.

Vuksanovic, Divna. 2008. *Knjiga za medije – mediji za knjigu*. Clio. Beograd

Praćenje korišćenja novih medija. 2012. Ipsos MediaCT

Zakonska dokumenta:

Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije (NPAA) od 2013-2016. godine. Dostupno na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npaa13_16.pdf

Nacionalna strategija za mlade 2008. („Službeni glasnik RS”, br. 55/05, 71/05-ispravka i 101/07)

Nacrt Smernica za unapređivanje uloge informaciono-komunikacionih tehnologija u obrazovanje, jun 2013. Nacionalni prosvetni savet Republike Srbije.

Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine. („Sl. glasnik RS”), br. 75/2011 . Dostupno na:

http://www.paragraf.rs/propisi/strategija_razvoja_informacionog_drustva_u_republici_srbiji.html

Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji do 2016. godine. ("Sl. glasnik RS", br. 75/2011). Dostupno na:

http://www.paragraf.rs/propisi/strategija_razvoja_sistema_javnog_informisanja_u_republici_srbiji_do_2016.html

Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine. ("Sl. glasnik RS", br. 107/2012). Dostupno na:

<http://www.ff.uns.ac.rs/Files/StrategijaObrazovanja.pdf>

Zakon o obrazovanju odraslih. ("Službeni glasnik RS", br. 55/2013). Dostupno na:

http://www.mpn.gov.rs/images/content/prosveta/pravna_akta/doneseni_zakoni/zakon_o_obrazovanju_odraslih.pdf

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, ("Službeni glasnik RS", br. 55/2013). Dostupno na:

http://www.mpn.gov.rs/images/content/prosveta/pravna_akta/doneseni_zakoni/zakon_o_osnovnom_obrazovanju_i_vaspitanju.pdf

UNICEF - <http://www.unicef.org/ceecis/Serbia.pdf>

Prevod izveštaja obezbedilo je

Nezavisno udruženje novinara Srbije uz podršku Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.

